

דף סיכום בחינה**מזהה בחינה: 001000257558 מזהה סטודנט: 201050****שם קורס: אקולוגיה במשפט העברי**

מספר שאלה	ניקוד מירבי	ציון
1	20.00	20.00
2	20.00	17.00
3	20.00	20.00
4	20.00	20.00
5	20.00	18.00

ציון בחינה סופי : 95.00**הבחינה הבדוקה בעמודים הבאים**

בס"ד, סיון התשפ"ב

דיני איכות הסביבה במשפט העברי

מרצה: ד"ר שלמה גליקסברג

מועד א'

משך המבחן: שעתיים

הבחינה בחומר סגור

נא לענות על 5 השאלות הבאות:

החסידיים הראשונים לא היו התנועה החסידית שמייסדה היה הבעל שם טוב, אלא אלו היו הנהגה רוחנית, תורנית. **הגמרא** מספרת שהם היו אנשים מיוחדים מאוד. מסופר שהם נהגו להטמין זכויות וקוצים שמצאו, עמוק בתוך האדמה, זאת כדי למנוע מאנשים להינזק על ידם. בעוד שהשיח בהלכה בנוגע לנזקים הוא שבמידה והזקת עלייך לשלם, אפילו לא ברור אם יש איסור על להזיק. אך קבוצה זו, לקחה את השיח הנזיקי, צעד אחד קדימה. ועשו מידת חסידות בנורמה תובענית יותר של 'לפנים משורת הדין'.

התנועה החסידית, הינה תנועה חברתית, רוחנית. מייסדה היה בעל השם טוב, במאה ה-18; זו תנועה שלוקחת את העקרונות מהקבלה ומיישמת כדי לתאר את עולמו הנפשי של האדם. לפי הקבלה- ישנו מעבר לעולם הגישמי, עולם רוחני, עליון ממנו. שניתן להגיע אליו ע"י חיבור לשמיים. בניגוד לעולם הליטאי באותה עת, ששם דגש על האינטלקטואל ועל עבודת השם דרך לימוד תורה בבית המדרש. החסידות לוקחת את הרעיונות הרוחניים, ובכך בונה מקדש בתוך הלב של האדם- פסיכולוגיזציה של הקבלה. לתנועה החסידית יש 5 עקרונות:

1. מרכזיותו של הצדיק- האדמור הינו המנהיג של הקבוצה, הוא מרכז את הסמכויות ומגן על חברי הקבוצה. ככל שאתה יותר קרוב למנהיג, כך אתה יותר יכול להתקדם מבחינה רוחנית. **2. חשיבותו של האיש הפשוט-** הערכה לאיש הפשוט, שכן הוא כנה, תמים, טבעי, מחובר לעצמו ולרגשותיו באופן טבעי. מעין בוז לאינטלקטואל שהוא מתוחכם מידי. ואילו הערכה עצומה לאיש השפוט, לא בדיעבד. אלא מראש. **3. שמחה-** חשוב מאוד להיות שמחים, מטפחת את האושר והשמחה. **4. דביקות-** השאיפה של התנועה היא להיות מחובר לאל, לדבוק בו (הרחח לאופן בו ניתן לדבוק באלוהים היא בס'5). **5. עבודת השם בגשמיות-** בכדי לדבוק באל ולעשות עבודת השם, לא צריך ללמוד תורה בבית מדרש. אלא ניתן לעשות זאת בכל דבר- ביציאה אל הטבע, בעבודה או בלהיות שמח. לפי התנועה, כל עוד אתה עושה את הפעולה מתוך מטרה מסויימת, מטרת על, זו תהיה עבודת השם. אולם אם המטרה היא עבור עצמך- להנאה הפרטית שלך, זו לא תהיה עבודת השם. האתגר- לתעל את הפעולה לטובת מטרה שהיא עליונה מהאדם.

לפי מקורות חסידיים: **רבי נחמן מברסלב-** מדובר על אדם שיצא לשדה כדי להתפלל, הוא ירגיש את האנרגיה האלוקית בטבע. ואילו לפי הבעל שם טוב- בכל דבר שאתה עושה, יש נוכחות אלוקית. ניתן למצוא ביטוי לאל בכל תופעה בטבע. לפי מקור נוסף, גם בדברים שלא מועילים לאדם, יש נוכחות אלוקית. ולפי עוד מקור- יש להעריך ולכבד את הדומם, גם לבוש שאין לך בו עוד שימוש כי יש בן מן האל. אפילו לא לקטוף עלה סתם, כי יש בו נוכחות אלוהית. בכל דבר יש ניצוצי הקדושים.

ישנו גם הסיפור החסידי, שמעביר את המסר בצורה קצת יותר חווייתית, אוטנטית ומקורית מאשר הטקסטים החסידיים (לדעת המרצה), לפיו רבי זושא נהג לקיים מצוות פידיון שבויים לא רק על בני אדם, אלא גם על ציפורים- נהג לקנות אותן מבעליהן, אם היו כלואות בתוך כלוב, ולשחרר אותן לחופשי. ניתן לראות מידת חסידות של שמירה על בע"ח מעבר לצורכי האדם.

לפי שלום גרינברג- העולם הליטאי משול **לקולנוע-** זה קרה בעבר, החוויה של הצופה היא מהצד, הוא מרוחק מהמתרחש. כך ה' ברא את העולם, מרחוק, הוא השאיר אחריו רק ספר הוראות והמאמינים צריכים ליישם אותו בדקדוק, אך לא ניתן למצוא אותו מעבר לכך. ואילו העולם החסידי משול **לתאטרון-** החוויה של הצופה היא מקרוב, הוא נוכח בכל דבר שמתרחש על הבמה. כך אלוקים, הוא ברא את העולם ועדיין נוכח בכל דבר, הנוכחות שלו מוחשית כמו הצופים בהצגה. ניתן למצוא אותו, במובן של להתקרב אליו- ע"י כל פעולה בעולם.

לאור כל האמור לעיל, **החסידות לוקחת את הביצועטריות צעד אחד קדימה,** ולפיה, ע"י יציאה אל הטבע, ניתן להתקרב להשם, וזו תהיה עבודת האל. ניתן לראות את הדגש של התנועה החסידית למקומם של הטבע ושל בעלי החיים, ואת ההבנה של ההערכה כלפיהם, והשמירה עליהם, ללא קשר/תלות בקיומו של האדם.

הרב אברהם יצחק הכהן קוק הקים את הרבנות הראשית והיה הרב הראשון המרכזי שלה. חי במאה ה-19-18; הוא היה מקובל, פוסק והוגה דעות. החידוש הגדול שלו- דגל בציונות. רצה להיות הרב הראשי ביפו. עלה לישראל וקידם את היתר המכירה לגוי, בנוגע למצוות שנת השמיטה (הרחבה בהמשך). הוא פורס משנה סביבתית אקולוגית, בעלת 2 רעיונות עיקריים:

1. התאמה של האדם לטבע- לפיו, אדם בריא, הוא אדם שמחובר לטבע. **עין איה-** כאשר אדם לחוץ, דעתו נערכת, יש 3 דברים שירגיעו אותו- קול, ריח, מראה. את כל אלו הוא יוכל למצוא את יצא לטבע. יוכל להירגע. היצירה הראשונית של האדם היא היותו מחובר לטבע, בכך הוא מאושר. בפועל, האדם מתרחק מהטבע, הוא בונה בניינים, קניונים, מפעלים ובכך דעתו נערכת, והוא נהיה לחוץ וחרד. ככל שיחזור לטבע, הוא יהיה בריא, מאושר ושמח. הרעיון של הרב קוק- האדם ביסודו מתאים לטבע, וכלל שהוא מתרחק מהטבע, הוא לא יהיה שמח.

הפסוק בבראשית לפיו יש לרדות ולכבוש את הארץ- לפי הרב קוק, יש להבינו בדרך אחרת מאשר שהאדם צריך לרדות באדמה ובבעלי החיים. לדידו, ההיגיון אומר שיש לפשרו כך שעל האדם לטפח את העולם, לדאוג לו, לשמור עליו ועל המקורות שלו והמקורות שבו. שהרי אלוקים ברא עולם של חסד.

בנוגע לשנת השמיטה- זו מצווה מהתורה לפיה לאחר כל 6 שנים, בשנה השביעית אסור לגדל ירקות ופירות, אסור לעבוד את האדמה. כל מה שגדל באופן טבעי ניתן לאכול, וכולם יכולים לקטוף ולאכול, לא רק בעלי הקרקע. זו שנה של איפוס מעמדות, אין עניים ואין עשירים. אין בעלי של קרקע, כי היא לא שלו בשנה הזו. אולם כאשר הרב קוק עלה לארץ, הוא הבין לליבם של החקלאים הציוניים, שהיה להם קשה שלא לעבוד את האדמה שנה שלמה, מהחשש שהאדמה תיקרוס. ולכן, הוא רצה שהמצווה תמשיך להתקיים גם אם לא תיושם כהלכתה וקידם את היתר מכירה לגוי. כך שהמסר בה עדיין מתקיים- **אסור לסחור בגידולים בשנת השמיטה**. מסחר בשנה זו מהווה חילול הקודש. **והחידוש שלו:** גם לבעלי חיים יש מעמד מסוים בשנת השמיטה, שהרי אם לא עובדים את האדמה שנה שלמה כל הבהמות והצאן לא יעבדו גם כן.

2. טיפוח קומה ב'- חזון הצמחונות והשלום- הרב קוק פורס משנה אקולוגית סביבתית לפיה אין לצרוך בעלי חיים- לא לאכול בשר, ולא להקריב בעלי חיים. השאיפה שלו היא שבעתיד האנושות תגיע לרמה מוסרית בה לא יאכלו בשר ובבית המקדש יקריבו פירות וירקות, 'קורבנות מן הצומח'. לפי המרצה, כאשר אדם מסמן לעצמו מטרה מסוימת, יהיה לו קל יותר להגיע אליה. נגיע לעולם מוסרי יותר, שההבנה והתודעה של כולם תהיה שלא צריך לצרוך בעלי חיים ולאכול בשר, לכולם תהיה סלידה מכך.

הרב קוק מבין את הבעיה שחלק גדול מהמצוות הדתיות בתורה מבוסס על צריכת בעלי חיים, כגון מצוות השחיטה, ולכן מסביר זאת כך: ישנה הבחנה בין התקופה בה ניתנה התורה לבין העתיד. בעבר, היה נהוג להקריב קורבנות כדי להתקרב לאלוקים; ניתן לראות זאת גם מדברי **הרמב"ם**- שהציג בתקופתו, שהקרבת הקורבנות לא נובעת מכך שיש תאוה לבני האדם להקריב ולשחות בעלי חיים, אלא כי בכך היה נהוג להתקרב לאלוקים. הרב קוק ממשיך ומסביר, שכשם שאין אסור מפורש בתורה על אכילת בני אדם, אולם ברור לכל שהדבר אסור כי הוא לא מוסרי ברמה מובהקת, כך יהיה גם בעתיד בנוגע לבע"ח. לדידו, נגיע לרמה מוסרית כזו שלא יהיה מוסרי לאכול בע"ח. אולם הוא מוסיף, שלא כולם בשלב הזה. לפי הרב קוק, המסר איננו מכוון להמונים, אלא רק למי שמבין אותו והגיע לרמה מוסרית זו כעת, אזי ראוי שישם. כמו כן, הרב קוק טוען שאסור לקפוץ ישר לצמחונות, ההתפתחות צריכה להיות הדרגתית. לא טוב יהיה מבחינה רוחנית אם אדם יעשה זאת מיידית (מ-0 ל-100) מבחינת הנפש שלו; לכן, מציע להתחיל בשלב אחר שלב, לאט-לאט.

אידיאל הצדיק לפי הרב קוק הוא אדם שמחובר לבריות, ידיד של כל רכיביו של העולם וכל דרגותיו. הדרגות הם: משפחה, חברים, עם, אדם, צומח, דומם וכל דבר אחר. רק אדם שרגיש לאדם, לטבע ולדומם הוא יהיה צדיק לפי משנתו. כלומר, הוא יעריך את מי שיכבד כל בריאה באשר היא, חי, דומם, צומח.

ניתן לראות הרחבה של אידיאל הצדיק של הרחב קוק. לפי הטענה **ששירה מבטאת רגשות**, ולכן ישנן 4 דרגות להתפתחות האדם מבחינה מוסרית, מדרג שמראה כמה אדם מחובר לעולם ולטבע. יש לציין שהשאיפה היא להתקדם כל הזמן לדרגה הבאה, ולא להיתקע בשלב הראשון. **השלבים:** 1. **שירת נפשו-** עולמו של האדם הוא נפשו, והוא שר על מה שחוה, מרגיש, רוצה. אם שמח- ישיר על זה, ואם עצוב- על זה. 2. **שירת האומה-** עולמו הוא הקולקטיב (המולדת, העם)- הוא מבטאת רגשותיו בשירה עליהם; 3. **שירת האדם-** עולמו הוא האנושות ככלל, הוא בשירתו יבטא את רגשותיו בנוגע לעזרה לחלשיים ודאגה לעניים; 4. **שירת כל הבריות-** האדם שר על כל המציאות והווייה, על הטבע, בעלי החיים והדומם. ברגע שיגיע לשלב זה- הוא יהיה צדיק גדול.

לפי הפילוסופיה, יש 3 מעגלי התייחסויות ביחסי אדם עולם: (1) הגישה האנתרופוצנטרית- האדם במרכז כמייצגה של האנושות; (2) הגישה הביוצנטרית- העולם/הטבע במרכז, ללא תלות בקיומו של האדם; (3) הגישה התיאוצנטרית- האל במרכז.

הפסול המובא לעיל, מתאר את הגישה האנתרופוצנטרית (להלן: "אנתרו").

אך לגישה זו שני מובנים:

***פרו-סביבתי- האדם שומר על העולם מתוך דאגה לדורות הבאים.** הפסוק לעיל מתייחס למובן זה. מאחר ונאמר "כל מה שבראתי בראתי בשבילך" מעיד על כך שהאדם במרכז העולם (אנתרו), ולכן כל מה שנברא, נברא למענו. אך נכתב גם: "שלא תקלקל ותחריב את עולמי", כלומר התפקיד של האדם הוא לא לקלקל/ לשלוט או לרדות בעולם, אלא לשמור על העולם! האדם צריך לדאוג לבעלי החיים, לטבע ולצומח כדי שהעולם לא יחרב. ועוד נכתב: "שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך"- כלומר, עליו לעשות זאת מתוך דאגה לדורות הבאים. ניתן לטעון שמדובר על האנושות ככלל, דהיינו שבגלל שהאנושות במרכז, על האדם של היום, לשמור על העולם, למען הדורות שיבואו אחריו.

***אנטי-סביבתי- האדם רודה בעולם.** לפי בראשית א' מסיפור בריאת האדם עולה המובן שהעולם כולו נברא למען האדם כך שהאדם יכול לנצל את בעלי החיים, את העשב, הזורע וכל מה שחי לצורכיו האישיים ולתועלתו גם במחיר פגיעה בהם. כלומר, האדם הוא השליט/ האדון בעולם. הכל נברא למענו ולתועלתו האישית. האדם הוא השולט בעולם: "פרו ורבו וכבשו את הארץ", קרי חשוב שהאדם יתרבה, כדי שהוא יוכל לכבוש את כל חלקי הארץ, ולהתיישב בה, כי הכל למענו (אור החיים).

הגישה הביוצנטרית- העולם/הטבע במרכז. ניתן לראות זאת בבראשית ב', לפי סיפור הבריאה האדם נברא "לעובדה ושלומרה" דהיינו, על האדם לעבוד את הארץ. לשמור עליה. לא כי הוא במרכז, אלא תפקידו לעבד את האדמה לטובת האדמה. הוא משרת את העולם, ולא שהעולם משרת אותו. ניתן לראות בספר איוב לעג ליומרות של האדם לחשוב שהוא במרכז הבריאה, שכן ישנם מדברות שוממים שאלוקים מקיים, וחיות פרא שמסתובבות חופשי שאין להן עניין לשרת את האדם. לכן לא נכון לטעון שהעולם נברא למענו. בנוסף לכך, הרמב"ם גם מצייין שהגישה האנתרו' שגוייה, שכן ברור שהאדם הוא לא במרכז, הוא משלב תפיסה דתית ופילוסופית ומראה כי הבריאה היא תכלית- ולכל בריאה יש תפקיד, שום דבר לא נברא לשווא. ולכן הוא לא מנמיך את האדם כמו שמעלה את מעמד הטבע, ומציג כי האדם הוא שווה בין שווים.

הגישה התיאוצנטרית- האל במרכז. שנת היובל היא מצווה מהתורה, לפיה פעם ב-50 שנה יש שנת איפוס כללי. כל הקרקעות שנמכרות, יחזרו לבעליהם המקוריים, לא משנה למי נמכר, וכל העבדים משתחררים מעבדותם [ההלכה הכירה בעבדות במידה מסויימת]. ונאמר "ולי כל הארץ", כלומר הארץ לא שייכת לבני האדם, היא לנבראה עבורם ולא עבור בעלי החיים, אלא היא שייכת לאלוקים.

ישנם מקורות שמראים שילוב של 2 גישות מנוגדות לאותו מקרה(שני מסרים מקבילים):

הרמב"ם מתייחס לכך שהאדם נברא ביום האחרון: (1) האנתרו- האדם משול לאורח, רצו שיהיה לו נוח כשהוא יגיע, הכל כבר מוכן. לכן מכאן עולה שהוא במרכז. (2) הביוצנטרית- כדי להנמיך אותו, לחנך אותו לענווה. אפילו התולעת נבראה לפניו, "שיריגע". נועד להנמיך אותו, שיבין שהכל היה קיים כבר לפניו.

הרמב"ן מתייחס למצוות שילוח קן לציפור: לפי המצווה, אין לקחת את הגוזלים או הביצי ציפורים של האם בנוכחותה, אלא יש לשלוח אותן קודם לכן מהקן. (1) אנתרו- צריך לחנך את האדם לענווה, לחמלה, לרגישות. אם הוא יקח את הגוזלים של הציפור מול עינייה הוא יהיה אכזרי. הדגש של גישה זו- שהאדם לא יעשה דבר שיפגע בו לבסוף. וכאן, רוצים שיחונך לחמלה. (2) ביוצנטרית- לא רוצים לגדוע מערכת חיים שלמה, אם שולחים את הציפור היא יכולה להמשיך להתרבות.

לדעת המרצה, היהדות היא גם וגם, ישנם מקורות שברובם נראה שאנו אנתרו' אולם ישנם מקורות חסידיים או קבליים לפיהם רואים הערכה מיוחדת לטבע ולבעלי החיים. לדידו, צריך ליצור הרמוניזציה, ולאדם צריכים להיות שני כיסים, באחד "כל מה שנברא, נברא למעני" ובשני "אנוכי אפר ועפר". כך שהיהדות יכולה לשלב בין שני מסרים מקבילים, אם ניצור את האיזון הנכון.

ראשית, אציין כי כל הראיות מקורן בפרק 'לא יחפור' (פרק ב' מסכת בבא בתרא, משנה) שעוסק בדני הרחקת נזיקין. בו שלושה סוגים של צווי מניעה: (1) להרחקת נזקים; (2) להרחקת נזקים מצטברים (נזק מתמשך שתוצאותיו לא מיידיות); (3) מטריד-כל דבר שגורם לאי נוחות, או באיכות חיים, יכול להיות גם חשש מנזק/נזק מצטבר.

שנית, ישנם שלושה מעגלי התייחסויות:

המעגל המקומי- אני והשכן [מדובר על התוואי בין השכן שמעליי, מתחתיי, מימני או משמאלי]. ישנם מספר צווי מניעה: (1) אסור לאדם לפתוח מאפייה בביתו הפרטי, על אף שזהו קניינו הפרטי, מאחר ויש חשש שתיגרם שריפה- לכן זה מהווה מטריד לשכניו. (2) אסור לאדם לזרוק מתוך ביתו הפרטי גפת, זבל, מלח וסיד כי אלו חומרים שמסוכנים לשכנים. (3) אסור לאדם לפתוח בחצר חנות, מביא לתנועה ערה של אנשים. יוצר לכלוך, רעש. יצור מטריד לשכן- יפריע לו בשינה. (4) אסור לאדם לשים תנור בתוך הבית שלו, אלא אם יש מרחק של 4 אמה מהתקרה במידה ויש שכן מעליו, מהחשש שתפרוץ שריפה שתגרום לנזק. **ניתן לראות בכל אלו את ההגבלה של חז"ל ליכולת המיצוי של הנכס הפרטי של האדם, למען מניעת מטרדים/ השפעות שיכול ליצור על סביבתו.**

המעגל הציבורי- אני והעיר שלי. המשנה מדברת על כך שיש להרחיק מעיר המגורים 50 אמה: (1) הגורן- מפעל לייצור חיטה- כאשר מנטצים את החיטה באוויר, החלקיקים מתפזרים על הגנות, מה שיוצר לכלוך וזיהום אוויר. (2) בורסקאי- מפעל לעיבוד עורות, כאשר מפשיטים את העורות מהחיה, הדבר יוצר ריח רע וזיהום אוויר. (3) **בתי הקברות והנבלות**- בעבר לא היה קירור ולכן היה טיפול 'גרוע' בגופות, היה מביא לריח רע (סירחון). (4) **כבשונות**- תנורים גדולים שמוציאים עשן שהיה גורם לזיהום אוויר וללכלוך. (5) **שובר**- חז"ל התייחסו לבית גידול יונים כאל נזק, אולם לדעת המרצה מדובר במטרד- מביא לכלוך, ריח לא נעים (מגיעות לאחר שמנפצים את החיטה בגורן) ולכן יש גם להרחיק. (6) המשנה מתייחסת גם להרחקת אילן מהעיר- 25 אמה, ואת החרוב והשקמה 50 אמה. לא מאחר שהיא מזהמת אלא מאחר שהיא פוגעת בנוי העיר- עיקרון שמובא בגמרא ובמשנה שמכירים באסתטיקה של העיר, ולכן נדרש להוציא כל מה שמפריע לנוף, לאוויר, חוסם את אור השמש ומאפיל על הנוי והסביבה.

ניתן לראות מכל הדוגמאות לעיל שהעיקרון המובא במשנה הוא עיקרון ההרחקה- "חיה ותן לחיות", מצד אחד, לא רוצים לאסור את הפעילות כי היא מביאה פרנסה לתושבי העיר, אך מצד שני, רוצים לשמור על נוי העיר ולהרחיק את כל הזיהום, הליכלוך והסירחון. כלומר, כדי להתמודד עם כל המטרדים שבין היתר נגרמים בגלל מפעלי התעשייה, יש להרחיק אותם מעיר המגורים (מהמקום הציבורי). אולם, ניתן לתרגם את עיקרון ההרחקה לעיקרון הצימצום-יש לצמצם את הפעילות במקום להרחיקה. בכך ניתן ליצור תעשייה זעירה בתוך העיר. כך שאופה מקומי לא יצטרך להתרחק מרחקים רבים מעיר מגוריו, אלא יוכל לספק את מצרכיו לתושבי העיר.

המעגל הגלובאלי- אני והעולם, מדובר על מטרדים מודרניים, למשל התחממות גלובאלית או החור באוזון. אלו לא היו בתקופת חז"ל ולכן לא ניתן למצוא התייחסות למטרדים אלו. לא הייתה תודעה סביבתית מודרנית, אך הייתה תודעה רוחנית- במעגל המקומי ובציבורי. ולכן ניתן לקחת עקרונות אלו וליישם במעגל הגלובאלי: [בשאלה מספר 5 ארחיב על אלו הירונונטים, שכן לפיהם, ניתן לתת מענה למטרד חדש].

1) לתרגם את עיקרון ההרחקה לעיקרון הצמצום, וליישמו למציאות המשתנה; (2) **זיהוי מטרדים חדשים** וקביעת מיקומם לפי קריטריונים מדעיים אובייקטיביים של מומחים מהעולם המודרני. (3) **תכנון ערים סביבתי**- ניתן לקחת את העקרונות שעולם מכל אחת מהמשניות במעגל הציבורי והמוקמי ולתכנן עיר כך שיש מקום לנוי, לאוויר ושומרים על האסתטיקה. **המרצה הציג 4 עקרונות בהקשר זה:** א) הרחקת אזורי התעשייה מאזורי המגורים, ב) יצירת מרחב פתוח לנוי ולאוויר- רצועה ריקה שאסור שיהיו בה מבנים, עצים וכו'. ג) התמודדות עם צפיפות הדיור- שהביא להיזק ראייה- פגיעה בפרטית ולהאפלה- חסימת אור השמש, הנוף והאוויר. ד) טיפוח ודרכי תחבורה הולמים- כי התפיסה השתנתה שרשות הרבים שייכת לכולם, ולכן נדרש להסדיר את החיים בעיר. (4) **התקנת תקנות**- באמצעות התקנות תקנות של חכמים או של קבילות, ניתן ליצור חקיקה חדשה בנוגע למטרדים חדשים שלא היו קיימים בתקופת המשנה. (5) **מטרדים עקיפים לפי כפיית מידת חסידות**- החסידים תובעים נורמות התנהגות מוסריות יותר, גבוהות יותר, שאינן משורת הדין. ולכן גם אם ההלכה לא מחייבת לפעול לפי המטרד העקיף, מידת חסידות יכולה לחייב להרחיק אותו/למנוע אותו.

[גם בהמשך לשאלה 4] וגם המענה לשאלה זו:

ראשית, זיהוי מטרדים חדשים וקביעת מיקומם, לפי קריטריונים מדעיים אובייקטיביים של מומחים מהעולם המודרני. ניתן ליצור מודל לפי קריטריונים אובייקטיביים. המרצה הסיק לפי המשנה שהסדר לזיהוי מפגעים ככל הנראה היה: (1) המפגע, (2) עוצמתו-מאידה רמה הוא נחשב כמטרד ומאידה עוצמה הוא לא; (3) קביעת שיעור הרחקה. כמו כן הוא הסיק שכל המרחקים נקבעו ע"י מומחים/אומנים/ בקיאים, כלומר עולה שכבר בתקופת חז"ל הופיע העיקרון של שימוש בקריטריונים אובייקטיביים מדעיים לפי הערכת המציאות. גם לגבי המרחקים וגם לגבי העוצמה. למשל, אם נקבע שיעור הרחקה של אילן 25 אמה מהעיר, והרחקה של חרוב ושקמה 50 אמה מהעיר- כנראה עוצמת הפגיעה של האילן נמוכה יותר, ולכן צריך להרחיקו פחות. ישנה דעה לפיה קביעת שיעור ההרחקה נעשה בהתאם לפרקטיקות המקובלות של העמים המסורתיות (לפי דוד קוטלר).

לכן לפי המרצה- ניתן לעשות לפי פרשנות **עידכון שיעור ההרחקה**, בהתאם למציאות של היום. הגישה המוהתנית תיטען שניתן ליצור שיעורי הרחקה חדשים לפי ההיגיון, ואילו הגישה הפורמאליסטית תיטען שמדובר ברשיה סגורה ואם נאמר 50 אמה, אין לפעול אחרת. וישנה גישה ביניים- אם נאמר מפורש, ליישם, ואם לא נאמר או שהיישום לא ברור- לקבוע מחדש/הערכת המציאות. לפי המרצה, נראה שעדיפה הגישה המוהתנית או הביניים, שכן נדרש להסדיר מרחקים של מפגעים חדשים, שהקביעה במשנה לא מהווה הגנה אפקטיבית כיום.

בנוגע לזיהוי המפגע החדש- חז"ל לא הסבירו כיצד הגיעו לרשימה של המפגעים שהם זיהו, אלא רק שיעורי ההרחקה והעוצמה. לכן המרצה הניח קיומו של מודל מהמבוסס למשוער לפיו (1) שיעור ההרחקה; (2) עוצמת המפגע; (3) זיהוי המפגע. המרצה הסיק שניתן לעשות שימוש בקריטריונים אובייקטיביים מדעיים מודרניים, בהתאם למציאות של היום, כדי לזהות מפגעים חדשים שלא זוהו ע"י המשנה. כי העיקרון כבר הופיע במשנה (הם השתמשו במומחים ובקיאים). ישנה הגישה המוהתנית בנוגע לזיהוי מפגע חדש- **המהר"ם**, שניתן לעשות היקש מתוך המקרה ולהסיק את העיקרון וליישם במציאות [אם המשנה אסרה על בניין בעיר כי הוא מאפיל והאילן מאפיל גם כן- אז הוא גם אסור]. כי העיקרון זהה. אולם לפי הפרומאליסט (**שבבות יעקב**)- מדובר ברשימה סגורה, אם לא כתוב שאסור זה מותר. היתרון- לא לערער את היסודות של המשפט העברי. אולם לדעת המרצה, לא ניתן היה לקבוע מראש את כל המטרדים והמצבים האפשריים, לכן נדרש לעשות שימוש בקריטריונים מדעיים אובייקטיביים לזיהוי המפגע. או לעשות היקש מדבר לדבר כשמתאפשר = **פרשנות לפי ההיגיון**. שעומד מאחורי.

שנית, התקנת תקנות. כאשר הכיוון הפרשני מיצא את עצמו, ולא ניתן לעשות שימוש לכל תופעה בקריטריונים מדעיים (כגון תופעה תרבותית או סוג התנהגות מסוימת שלא תלויה במדע), אז ניתן לפנות לכלי של יצירת תקנות. המשפט העברי מעודד זאת כדי לראות את הדינמיקה המתפתחת בהלכה. כפי שדור אושא עשו כאשר הם שיקמו את חיהם, והיו צריכים להתאים את עצמם למציאות המשתנה. או כפי שניתן לראות בתקנות של אבן ישראל- ששמו דגש על ניקיון, אסתטיקה ועל נטיעת אילנות ואחריות אישית על הטיפוח בהן. להתקנת תקנות יש 2 אפשרויות: (1) תקנות של חכמים- כתלות בסמכותו של החכם (מכוח התושב"ע) ובמידת השפעתו. כאשר הואי תקין תקנה זו היא תחייב את כולם הלכתית. (2) תקנות של קהילות- לכל קהילה יש סמכות להתקין תקנות שיחייבו רק אותה הלכתית. הן לא יכולות לחייב קהילות אחרות. אולם נראה שיש השפעה מקהילה אחת לאחרת (היה מקור להשראה).

שלישית, נורמה מחייבת לפי מידת חסידות- החסידים תובעים נורמת התנהגות תובענית יותר של 'לפנים משורת הדין' שלעיתים יכולה לחייב. ישנה דינמיקה של מעבר בין מומלץ לחייב. הדינמיקה היא כזאת שבעבר מה שהיה של נחלת היחיד, הפך לנחת רבים, לדעת המרצה. ישנם מקורות שלידו, אלו לא מקורות מקבילים למרות שיהיה מי שיטען שכן, אלא לפיו, מדובר במקורות משלימים: תחילה היה השיח החסידי, ואז העיקרון המחייב. למשל, אין מגדלים בהמה דקה בא"י. התחיל כמומלץ: כאשר היה חסיד חולה שהחזיק עז כי היה צריך לשתות ממנה את החלב שלה- היה לכך סגולת מרפא. אולם כאשר חבריו החסידים ביקרו אותו, הם התייחסו אל העזק כ'שודד חמוש' מאחר והסבירו לו שהיא אוכלת את כל הגידולים בשדות. ולאחר מכן, אותו חסיד נפטר כשאמר "אין לי עוון, אלא אותה עז". ניתן לראות שהתחיל משיח חסידי ואז הפך לעיקרון מחייב. בנוסף לכך, בבלי נאמר שאסור לאדם לסקול אבנים מרשותו לרשות הרבים. וכאמור התחיל כהמלצה: כאשר חסיד אמר לחסיד אחר לא לזרוק את האבנים מהשטח הפרטי שלו לרשות הרבים מאחר שהשטח הציבורי שייך לכולם. והוא הבין אז תבדיעבד, כאשר נאלץ למכור את שטחו.

מכאן- הטענה של המרצה היא שניתן יהיה בעתיד לחייב להימנע מלהזיק או לייצר מטרדים, גם אם עקיפים, ע"י מידת חסידות. כי בעבר מה שהיה של נחלת היחיד, הופך לנחלת הכלל. ולראיה- בדיני מטרדים, השכן נדרש לא רק שלא להזיק לשכניו, אלא לעזור לו- כאשר עליו להשאיר מרחב ריק כאשר השכן ירצה לתקן את המרזב שלו על הגג, יהיה לו מקום לעשות זאת. או כאשר השכן בנה קיר, אז נדרש להרחיק את הקיר החדש שרוצה לבנות 4 אמות כדי ליצור מרחב מעבר לאנשים= דבר שמחזק את יסודות הקיר שהשכן בנה. רואים כאן שלפנים משורת הדין (עזרה לשכן של מידת חסידות) השתלב בהלכה. ולכן כל מטרד חדש, כמו למשל של קרינה, או של זיהום האוקיינוסים, כעת אנו נמצאים במצב שאנו לא יכולים לחייב את האנשים להימנע מליצור אותם, או לטפל בהם, אך בעתיד [בדומה למשנתו של הרוב קוק] המרצה מאמין שהדינמיקה מראה שנגיע לעולם רוחני יותר ונוכל לחייב.

